

Művelődési egyesületeink tevékenységének hatékonyabbá tétele *

Témánk megközelítéséhez a délvidéki magyar kulturális térkép adataiból kell kiindulnunk.

A Vajdaságban ma mintegy 100 magyar művelődési-közművelődési és hagyományörző-hagyományápoló egyesület, néhány művelődési és művészeti-népművészeti központ, valamint tucatnyi szakosított egyesület működik. A legkorábbiakat a kiegyezést követő években, évtizedekben alapították (a kúlai és a szabadkai Népkör, a zombori Magyar Polgári Kaszinó), többségük a második világháború utáni években-évtizedben alakult (újra), általában korábbi, a két világháború között már működő művelődési társulatok, valamint gyülekezeti és sportegyesületek, iparos és gazdakörök, tűzoltó testületek kulturális csoportjainak továbbéltetőjeként. A legfiatalabbak az utóbbi 10-15 évben iratkoztak fel a délvidéki magyar kultúra térképére; közülük is többen korábban már működő egyesületek hagyományait folytatják.

Tevékenységük tekintetében a tarkaság olyan mérvű, hogy nagyon nehéz közös ismérveket találni. Az egyik ilyen általánosítható ismertető jegy a népi-nemzeti, vagy a nemzeti-polgári jelleg. A másik, ezzel szorosan összefüggő sajátosság a hagyománytiszteltet: annak a kulturális örökségnek az ápolása, amelynek alapjain maga az egyesület létrejött.

Egyesületeink többsége nevében a művelődési jelzöt viseli, ennek ellenére, tevékenységük jellegét tekintve inkább a népművelődéshez volnának sorolhatóak, hiszen leggyakoribb tevékenységi formáik: a közvetlen irányítással folyó népművelési, a szórakozva művelődő, a rekreációs, a tájékoztató és szórakoztató formák, és csak elvétve találkozunk a közművelődési vagy pláne az elmélyedő önművelési formák valamelyikével. Ebből következik, hogy egyesületeink túlnyomórészt hagyományos népművelési feladatokat látnak el több-kevesebb sikerrel, melyek színvonala egyesületről egyesületre változik.

Leggyakrabban a szórakozva művelődés különféle formáival találkozunk:

– spontán kapcsolatok keretében folyó rendezvények: bálak, multságok, (vendég

együttesek) előadásai, hangversenyei, bemutatói;

– információk közlése/közvetítése által folyó kulturális munka (könyvtárak, klubok, tele-házak, író-olvasó találkozók);

– szórakoztatás, szórakozva művelődési formák (amatőr tevékenységek, táncházak, játszóházak)

Ritkábban:

– közvetlenül segített önművelési formák (táborok, műhelyek, alkotóházak, elsősorban az esztétikai nevelés területén);

Elvétve:

– a permanens önművelés támogatása (kulturális és társadalmi vezetők folyamatos vagy eseti kiegészítő képzése);

Egyesületeink tevékenységének tartalmi jegyeit – mint már jeleztem – úgyszólván kivétel nélkül a hagyományok határozzák meg, hagyomány alatt a társadalom életében történelmileg kialakult és nemzedékről nemzedékre szálló, tartósan uralkodó nézetek, szokások, viselkedési és magatartási normák összességét, művészeti értelemben pedig az előző korokból értékesként megőrzött művek és alkalmazhatóként-alkalmazandóként számon tartott műformák összességét értve.

Mivel magyarázható a hagyományok ilyen arányú dominanciája egyesületeink tevékenységében?

Az, hogy egyesületeink túlnyomó többsége – mint a bevezetőben elhangzott – a két világháború közötti évtizedekben már működő egyesületek alapjain alakult újjá. Ezeket az egyesületeket pedig annak idején a nagyszerb sovinizmus elnemzetietlenítő politikájával szembeni nemzeti-nyelvi-kulturális önvédelem céljával alapították nagyapáink, dédapáink.

Egy nemzet kultúrájában: nyelvében, zenéjében, táncaiban, szokásaiban, hiedelemvilágában irodalmában, történelmében – hagyományaiban – nem csupán a tények: a szavak, a nevek, az évszámok, a művészeti formák vannak jelen, hanem az illető nép lelke is, hiszen a kultúra sokkal inkább érzelmi, mint értelmi kategória. Azt is tudni kell, hogy a hagyomány egységes egész, amely rendszerként működik: magyar hagyomány mindaz, amit egy magyar ember a világ bármely pontján **magyarként** magáénak vall, magáénak érez. (A hagyománynak éppen az a

szerepe, hogy segítsen az egyedi embernek a mindennapi jelenben megfogalmaznia önmagát.) A hagyományok által átörökített immunrendszer nélkül halálra vagyunk ítélve; ha biológiai értelemben nem is, de nemzeti valóságunkban mindenként.

Visszatérve beszámolóim témájához, az elmondottak tudatában tegyük fel a kérdést: hatékony-e valójában művelődési egyesületeink tevékenysége?

A művelődéstudomány szerint a (művelődési) tevékenység akkor hatékony, ha eléri a célját. És mi vajon megfogalmaztuk-e, mi a célja az egyesületeinkben folyó munkának? – A nagy többség esetében aligha; általánosságban elmondható, hogy egyesületeink tudatos célismeret nélkül, nagyjából az örökölt munkarend szerint – hogy ne mondjam: ösztönszerűen – teszik, amire lehetőségeikből, erejükből, felkészültségükből futja. Ha tehát a tevékenység javításának hogyan és mikéntjét kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni, először azokat a célokat próbáljuk megfogalmazni, amelyek elérésére törekszünk, hogy ezt követően, de már a célok ismeretében válasszuk meg azokat az eszközöket és módszereket, amelyek megfelelő művelődési javak (a tevékenység tartalma) révén sikert – értsd: hatékonyságot – ígérnek.

Mik lehetnek egy vajdasági – tehát szerbiai –, és magyar – tehát kisebbségi – kulturális szervezet létezésének, működésének elsődleges célkitűzései, akár a magyar többségű tömbben, akár a szórványban, vagy a bácskai, bánági, szerémségi magyar szigetek valamelyikében?

Mindenek előtt és mindenek felett: magyar közösséget teremteni, és azt minden lehető eszközzel megtartani, erősíteni: elmélyíteni az emberekben az összetartozás tudatát, hozzásegíteni őket annak felismeréséhez, hogy nemcsak a nyelvünk és kultúránk közös, hanem a múltunk, a jelenünk és a jövőnk is. Soha nem szabad szem elől téveszteni, hogy a rendezvény: az előadás, a hangverseny, az irodalmi műsor, a szemle, a fesztivál, a minősítő nem cél, csak eszköz annak tudatosításában, hogy azokat, akik énekelnek, táncolnak, muzsikálnak, verset vagy prózát mondanak, fúrnak-faragnak, hímeznek, festenek – a kultúrát terjesztik – az egy nemzethez tartozás, a nyelv, a hit, a kultúra atyafisága köti azokhoz, akikhez szólnak, énekelnek, táncolnak, muzsikálnak...

Úgy érzem, itt kell szóvá tenni, hogy az a – bizonyos értelmiségi körökben meghonosodott – kozmopolitizmus, amely a nemzetek felettség jól hangzó, de álságos jelszavával elsősorban a nemzeti kultúra és a nemzettudat leépülése irányában hat, a nagy globalizációs világszellem szálláscsinálója és az elnemzetlenítés, az önfeladás előszobája.

A következő – nem kevésbé fontos – célnak a felfogásváltozás tűnik. A kulturális munka értelmezésében legalább egy évszázados lemaradást kell – nem egy évszázad, nem is évtizedek alatt, hanem úgyszólván máról holnapra behozni.

A 19-20. század fordulóján, az amerikai líceumi, a skandináv népfőiskolai és az angol nyitott egyetemi mozgalom mintájára nálunk is kibontakozó **szabadművelődés**, a kultúra szabadságának jelszavával jelentős iparos-, munkás- és paraszttömegeket tudott kulturális erőterébe vonni.

A mozgalom a második világháború után ideológiát és nevet változtatott: a népies-nacionalista-vallásos-kispolgári jellegű és tartalmú szabadművelés szembekerült a (kommunista) pártnak a proletárdiktatúrára és a szocializmus megteremtésére irányuló általános és művelődéspolitikájával. A helyébe lépő **népművelést** a közművelődés egyik, marxista alapokon és a proletár internacionalizmus (nálunk a testvériség-egység) eszmerendszerén nyugvó részterületként aposztrofálták, mint az intézményesített művelődésen kívüli céltudatos, a társadalom egészére (gyermekekre és felnőttekre) irányuló nevelési-művelődési-önművelési tevékenységet. A tartalom változott, de a formák, az eszközök és a módszerek maradtak: művelődési egyesületeink többségében a munka ma is úgy folyik, mint nagyapáink, nagyanyáink fiatalkorában.

Ha ezen túl akarunk lépni, elsősorban a kulturális munka értelmezését kell módosítanunk: a kultúra széles körű terjesztése helyébe a művelődési folyamatok elindítását, programozását és vezérlését kell állítani. Ennek megfelelően a kultúraközpontú felfogást az emberközpontú felfogásnak kell felváltania, ami hosszabb távon lehetővé teszi, hogy az ember ne pusztán passzív, befogadó közönség, hanem maga is kultúra-elsajátító, esetenként együttműködő partner, sőt akár alkotótárs is legyen.

Ebből következik, hogy a kulturális szervezet – ha úgy tetszik: közművelődési egyesület – csak akkor teljesítheti küldetését, ha partnereket keres és talál minden olyan szervezetben, intézményben, társulásban és egyénben, amellyel/akivel közös érdekeken nyugvó, tartós vagy alkalmi együttműködést tud kialakítani.

A természetes partnerek elsősorban a testvéregyesületek, de nem kevésbé fontosak az iskolák, a kulturális intézmények (könyvtárak, színházak, képtárak, múzeumok), a kulturális műhelyek, a teleházak, a szakosított szervezetek (a pedagógusok, néprajzosok, történészek, mérnökök és technikusok, képző- és iparművészek stb. egyesületei), végül, de nem utolsósorban a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, és maga a Művelődési Szövetség.

Nagyon fontos tudni, hogy minél több szállal kapcsolódunk egymáshoz, annál erősebbek vagyunk. Ez a felismerés egyébként nem új, hiszen Kodály Zoltán több mint hetven évvel ezelőtt megfogalmazta: *A magyarság csak úgy maradhat fenn, ha minden egyes magyar határőr, s ha egymással megbonthatatlan kapcsolatot tart fenn, tudja egymást; a legészakibb ör megérzi a legdélibb minden mozdulatát...*

Ennek valóra váltásához folyamatos információcserére van szükség. Ez ma már nem jelenthet problémát, hisz az internet révén naprakész információkat közölhetünk magunkról és tudhatunk meg másokról. De hiába a lehetőség, ha nem élünk vele: a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet honlapjának alig havi hat ezer látogatója van.

Vitaindítómban a problémafelvetésen túl néhány cselekvési lehetőséget is megfogalmaztam. Hadd bővítsen ezek sorát két újabb mozzanattal – de még mindig a teljesség igénye nélkül.

Az eddig elmondottak meggyőzhettek bárkit, hogy a társadalmi életben nem a száraz matematikai, hanem a szociológiai és a szociálpszichológiai törvényszerűségek érvényesülnek: nem a nagy számú esetleges, hanem a szervezett (és művelt) tömegnek van súlya. Esetünkben a száznál is több szervezet igazi súlyát az adja meg, ha mozgalomként tudunk tevékenykedni, ha tudatosan törekszünk tevékenységünk tartalmi és módszertani javítására. A mozgalmi jelleg letéteményese a Művelődési

Szövetség, a tudományos-szakmai fejlesztése a Művelődési Intézet. Meg kell tanulnunk élni az általuk kínált lehetőségekkel.

Mert nem árt tudni, hogy a délvidéki magyarság a közelmúltig csonka kultúrájú, csonka tudományú népesség volt: Trianon óta nem rendelkezett önálló múzeummal, képtárral, levéltárral, dokumentációs központtal, hosszú évtizedeken át mostoha sorsa volt a magyarságot célzó szociológiai, demográfiai, közgazdasági, jogtudományi, politológiai stb. kutatásoknak... A helyzet a mögöttünk álló évtizedben javult ugyan, de távol állunk még attól, hogy derűre adna okot. Márpedig tudnivaló, hogy a csonka kultúrák előbb-utóbb elsorvadnak, lehetőségeik beszűkülnek, csendes kimúlásuk csak idő kérdése. És azt sem nehéz megjósolni, mi lesz a kultúra nélkül maradt etnikum sorsa: az identitását ma még védelmező, kifejező és meghatározó kultúra elsorvadásával együtt elsorvad, felszívódik a többségi közegben – elvész ő maga is.

Mai választmányi ülésünk lényegében arra keresi a választ, mit tehetünk, mit kell tennünk a saját területünkön, a saját eszközeinkkel, hogy őseink földjén megmaradhassunk őseink nyelvében, hitében, kultúrájában. Mindaz, ami itt elhangzik, alapul fog szolgálni a jövő nyáron esedékes tisztújító értekezlet elé terjesztendő, négy évre szóló cselekvési program megfogalmazásához. Ehhez kívánok eredményes munkát és egyetértést.

* Elhangzott a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség választmányának tematikus ülésén, 2007 december 5-én Zentán

F. USMT
TITKOS